

De aarde was woest en leeg; duisternis lag over de diepte. Niemand kan ons vertellen of de geschiedenis van de aarde en de mensheid daadwerkelijk zo is begonnen. Dat geldt ook voor het levensverhaal van Ramses Shaffy. Het is onbekend hoe en wanneer zijn aardse geschiedenis begint. Bewijzen zoals geboorteaktes zijn verloren gegaan in de tijd. Waarschijnlijk is hij geboren op 29 augustus 1933 in Parijs, of beter, in Neuilly-sur-Seine in het Hôpital Americain. De vader is Ramses Shaffy Bey, een Egyptische diplomaat... Of hij bij de geboorte was, is niet bekend. Zijn moeder, Thérèse Wyzsocka, had Bey wellicht al verlaten of zou dat kort na de geboorte hebben gedaan. Haar Russische afkomst drong haar een ander leven op. Ze was totaal ongeschikt voor de rol van diplomatenvrouw of voor een islamitisch leven. Toch ontving haar zoon de naam van zijn vader: Ramses Shaffy. Zonnekind. Geen mens kon bevroeden dat geen van beide ouders hun kind zou zien opgroeien. Mijn eerste – eigenlijk tweede – ontmoeting met Ramses was misschien het belangrijkste. Je maakt maar één keer een eerste indruk. Het was winter. Ik zat in mijn auto voor de entree van het Dr. Sarphatihuis. Motor uit, jas hoog dicht. Het was nog te vroeg om naar binnen te gaan. Vijf uur was afgesproken. Ik had me geen voorstelling gemaakt hoe deze ontmoeting zou verlopen. Wat zeg je tegen zo iemand? Hoe geef je een hand? Sommigen spreken over hem als de ‘grote Ramses Shaffy’, maar wat zegt dat over hém? Ik kende zijn liedjes, ik had hem op tv gezien en in een documentaire over hem in de bioscoop. De enige keer dat ik hem ‘live’ had aanschouwd, was hij dronken op een terras. En misschien ik ook wel. Ik wist ook niet hoe hij zou reageren. Klikt het? En hoe is het met hem? Je hoorde van die verhalen over zijn verzwakte geheugen, zijn onberekenbaarheid.

Ik bleef nog even in de auto zitten. Na een kwartier stapte ik uit, stampte ik de koude uit mijn benen en ik stak over naar het kolossale gebouw met de opvallend kleine ingang. Rechts een man achter de receptie, links een met glas overdekte binnenplaats. Het Atrium. Liever had ik me nog even verscholen en was ik hem langzaam genaderd. Het ging anders. Zonder er bewust voor te kiezen, liep ik direct op hem af. Kon ook niet anders. Hij zat pal achter de ingang aan een tafel. Zat-ie te wachten? Hij had een karakteristiek gezicht met oosterse neus, afhangende oogleden, sluik zilver haar, een bekertje wijn, een kwartliterflesje op tafel (later zou ik zien dat het flesje standaard is!!) en een kobaltblauwe blouse. Beter verzorgd dan destijds op het terras.

‘Goedemiddag, meneer Shaffy,’ zei ik met uitgestoken hand. Ramses draaide zijn hoofd en ik ging bij hem zitten. Hij groette me met vriendelijke ogen en luisterde aandachtig naar de verklaring van mijn komst. ‘Ik wil graag een boek schrijven over uw leven,’ stelde ik wat nerveus voor.

‘Ga je gang...’ zei hij.

Lang zijn Ramses en zijn moeder niet in Parijs gebleven. Al snel betrokken ze een luxueus hotel in Cannes. Zijn vader kreeg hij nooit meer te zien. Van zijn moeder ontving hij de koosnaam Didi. In de mediterrane stad woonden ze aan de Croisette, de grote boulevard tussen stad en strand. Iedere dag leefde Didi met de zee, de wind en zijn vrijgevochten moeder.

Therèsa had zich aan rijke advocaten voorgesteld als ‘comptesse Romanov’. Alsof ze Anastasia was! De kroonjuwelen van de Russische tsaar zouden haar toekomen. Ze vertelde juristen dat ze de enige Romanov was, die de revolutie in Rusland had overleefd. De tsarendochter. Jammer is dat er meerdere vrouwen waren in die tijd, die de juwelen claimden. Maar Therèsa was ervan overtuigd dat de juwelen die in Londen lagen in haar bezit zouden komen. Of ze speelde haar overtuiging. ‘Tien procent van de waarde van mijn juwelen maakt jullie al meervoudig miljonair!’ hield ze haar zaakbehartigers voor. In ruil voor deze royale opdracht betaalden zij het verblijf van de ‘comptesse’ en haar zoon in Cannes.

Veertienhonderd kilometer noordelijker waren Herman Snellen en Roos Snellen-van Goudoever in diepe rouw. Het Leidse artsenpaar stond samen met hun dochtertje Aya aan het grafje van hun tweede kind, Harald. Een eendagszoon. Vierentwintig uur na de geboorte stierf hij. Roos en Herman stortten zich op de opvoeding van hun dochter Aya en de cardiologencarrière. Het was juni 1935, ze hadden geen idee hoe het lot zou keren.

Ramses is de enige die me kan vertellen over die vooroorlogse periode. Maar hoe betrouwbaar zijn herinneringen van een oude man aan zijn kindertijd? Wellicht heeft Thèrèsa hem erover verteld, later in zijn leven en weet Ramses daardoor meer over haar vermeende adelstand. In sommige kranten vertelde Shaffy ooit dat ze een Russische gravin is, uit Lwow. Een stuk land dat dan weer Russisch is, dan weer Pools. Het zou misschien zijn aristocratische maniertjes wat verklaren. In ieder geval het fantaseren en leven in een fantasie heeft hij niet van een vreemde. Goed, ik zat bij hem in het Sarphatihuis en had wijn gehaald.

‘Mijn leven is begiftigd met wonderlijke dingen... ik ben blij je te ontmoeten. Ik wil dat je “je” zegt,’ zei hij. Het was wennen dat zo’n bekende stem ineens klonk voor mij. Ik tastte hem af, zoekend naar aanwijzingen over zijn echtheid en intenties. Misschien wilde ik al te veel, en moest ik mijn vraaggesprek loslaten en gewoon bij hem zijn. Voorzover dat ging. Ik had me voorgenomen afstand te houden, hem te observeren. Niet alle voornemens worden daden.

Samen keken we naar mensen in het Atrium. Enkelen waren bezig een podium te versieren. Ramses lachte naar me: ‘Vanavond vieren ze hier carnaval, wist je dat?’ Ze. Hij zegt ‘ze’? Hij vindt zichzelf dus een buitenstaander? Ik luisterde. ‘Prachtig, al die mensen die zich zo gaan verkleden,’ zei Ramses, ‘ik weet niet wat er allemaal komt, hoor. Dat we moeten we maar zien... wat het leven ons vanavond biedt. Muziek, geloof ik.’

‘Ja.’

Wijn werd bijgeschonken. ‘Heerlijk!’ zuchtte Ramses, ‘Heb je haar gezien, achter de piano? Met die prachtige hoge hoed? Net een koningin! Jahaa, koninginnen zijn het! Prachtige koninginnen! Normaal

hebben ze altijd ruzie, zijn het enorme krenge, hoor. Dan is het hier levensgevaarlijk, maar nu zijn ze aardig. Nu is het feest, hi, hi.' Het Atrium liep vol met mensen. Bejaarden, sommigen slecht ter been, anderen in rolstoelen. Voor de één was het een unieke feestdag, voor de ander is het iedere dag feest. Of niet. Nieuwsgierig observeerde Shaffy zijn leefomgeving.

'Speel je nog piano?' vroeg ik. Ramses richtte zich op, wees tussen de menigte van vermomde mensen door naar een bruine vleugel. 'Daar... daar staat-ie. Soms speel ik erop, niet vaak. Het kan ook niet altijd hier...'

'Zing je je liedjes nog wel?' Hij zweeg en schudde toen bijna onmerkbaar zijn hoofd.

'De woorden die weet ik niet meer, ik moet dan eerst gaan studeren, dan lukt het wel. De muziek zit in me, daar ben ik mee geboren.' Ramses keek me doordringend aan. Hij kijkt nooit zonder lading. Ieder blik is geslepen. Ogen als juwelen. Hij pakte mijn hand stevig vast (schrok me rot!) en zei zeer indringend: 'Ik vind het zó bijzonder dat een jong mens als jij een boek over mij wil maken. Ik zou er zelf nooit aan beginnen.' Zijn grote handen hielden me krachtig vast. Ik zei niets en keek de diepte in. 'Het is toch *wonderlijk* dat we hier zitten?' zong hij, 'je bent zoveel jonger dan ik, we hadden elkaar nooit hoeven te ontmoeten en nu zitten we hier! Wonderlijk!'

'Ja.'

Ik had een nieuw kwartlitertje gekocht en twee bekertjes bijgeschonken. Ramses genoot van twee grijze moedertjes die passeerden. Ze keken hem aan en hij antwoordde met een blik vol herkenning: 'Zijn ze niet prachtig!' Hij wuifde ze na met een koninklijke hand. Shaffy, icoon van het vrije leven. 'Mijn echte moeder zou hier ook kunnen zitten... het was een gekkin. Leefde ook van dag tot dag, en verzong alles bij elkaar. Compesse Romanov, ha, ha.'

Didi was een vrolijk mannetje. Strand als speeltuin. Er zijn verhalen over hem, dat hij Russische kinderliedjes zong voor de badgasten. Die liedjes leerde hij van zijn moeder, die prachtig piano kon spelen. Er is ook nog een foto van Didi in een zilveren trapauto, een kleine Rolls-Royce waarmee hij over de Croisette reed. Hij parkeerde

zijn Rolls tussen de grote automobielen aan de kust. Hij moest de auto achterlaten, maar anders dan hij later zou doen met de Pontiac in Amsterdam. Dit was zijn jongste leven, vrij in de ruimte onder de zon. Zijn moeder had veelal geen idee waar hij uithing. Niemand zei wat hij wel en niet moest laten. En zolang Didi steeds de weg terugvond naar het hotel en kwam eten, was Therèsa onbezorgd. 's Avonds speelde zij een soort Anastasia in de bar van het hotel en dronk ze op rekening. Een doorlopend geprolongeerde voorstelling. Didi kon uren alleen zitten. Dan keek hij uit over de zee. Hij genoot intens wanneer hij de zon kon zien ondergaan.

Het was een spannende tijd in Europa. Hitler militariseerde Duitsland en raaskalde krachtige oorlogstaal. Europa raakte in de ban van de Duitse dreiging. Didi had er natuurlijk geen idee van. Hij was een kind aan zee.

Of het kwam door de stand van de maan, door het draaien van de wind; er gebeurde iets. Naar de reden is het gissen. Het is moeilijk in te beelden waarom een moeder een kind alleen laat. Was Therèsa verward, radeloos? Had ze tuberculose, zoals ergens in oude interviews met Ramses staat? Therèsa besloot haar zoon onder te brengen bij haar zus Marie en diens man Wova in Utrecht. Zij zouden haar zoon opvoeden en verzorgen. Dat was haar idee. Per trein verliet de bijna zesjarige Didi Cannes. Een dag later kwam hij in een grijze, vreemde wereld. Niemand sprak er zijn taal.

In datzelfde jaar verloren Herman en Roos Snellen ook hun derde kindje. Mirjam stierf kort na haar geboorte. De oorzaak van het overlijden van de twee kinderen werd duidelijk. Roos was rhesusnegatief. Na de geboorte van Aya stootte haar lichaam alle andere baby's af, omdat ze antistoffen aanmaakte tegen haar eigen kind. Ze zou zelf nooit meer kinderen kunnen krijgen. Het grote gezin waar Roos van droomde leek haar niet gegund. Het liefst had ze veel mensen om zich heen en een huis waarin pianospel werd afgewisseld met kinderstemmen. Ze vond het verschrikkelijk dat hun kleine Aya zou moeten opgroeien als enig kind. Het was vlak voor de Tweede Wereldoorlog. Didi was diep ongelukkig in het kindertehuis waar hij uiteindelijk terechtkwam en de familie Snellen ervoer een groot gemis. In haar dagboek schreef Roos: